

HET GESLACHT GLYMES VAN BERGEN OP ZOOM

W.A. van Ham

Adel en steden worden in de geschiedschrijving vaak als historische tegenpolen voorgesteld; platteland en adel heten daarentegen volgens de traditionele kijk op de geschiedenis vanouds nauw verweven te zijn. Het is een visie die past in een conflictmodel dat voor gemeenschappelijke belangen weinig oog heeft. Voor de vorming van de moderne staat – en soms nog lang erna – bestonden er vaak nauwe relaties tussen adellijke families en een stad met omliggende streek. Hierdoor kon een hechte band ontstaan. Historici noemen steden die eigen, lokale of regionale heren hadden als een aparte groep, de zogenaamde 'heerlijke' steden. Van een heerlijke stad was sprake indien de landsheer zijn leenman niet alleen beleend had met domeingoed, maar ook met het overheidsgezag. Daarbij kwam een groot aantal rechten, waaronder de hoge rechtsmacht, in handen van een lokale of regionale heer.¹ De zogenaamde heerlijke steden vormen mijns inziens een belangrijke aanwijzing dat bij de studie van de middeleeuwse geschiedenis niet alleen de rol van de adel ten opzichte van de staatsvorming in beschouwing moet worden genomen, maar ook de inspanningen van edelen voor hun stedelijke domeinen. In dit artikel is de 'heerlijke stad' niet beschouwd als een theoretisch gegeven, maar als een concrete werkelijkheid. Als voorbeeld dient de Brabantse stad Bergen op Zoom, waar van 1419 tot 1567 de adelsfamilie Glymes het gezag uitoefende.

Bergen op Zoom kreeg in 1287 eigen heren als gevolg van een verdeling van het Land van Breda, een destijds groter territorium, dat vrijwel geheel noordwestelijk Brabant had omvat. Een en ander was het gevolg van het uitsterven in 1281 van de daar regerende dynastie, het geslacht van Breda en Schoten.² Rond 1200 werd Bergen op Zoom reeds een 'vrije stad', hetgeen gebeurd moet zijn kort nadat de toenmalige heer van Breda door een verdrag leenman was geworden van de hertog van Brabant. De abdij van Nijvel, die sinds mensenheugenis nabij de Schelde een goed had bezeten waarvan Bergen het middelpunt uitmaakte, verloor hiermee voorgoed aan invloed en moest zich voortaan beperken tot het strikt kerkelijke terrein. Tegelijkertijd kregen ook de inwoners van de residentie Breda een dergelijk statuut. In een oorkonde van 1213 heten Bergen op Zoom en Breda voor het eerst 'vrije steden'.³ Van het oudste recht van Bergen op Zoom is overigens niet veel meer bekend dan hetgeen men uit jongere stukken kan reconstrueren. Wellicht omvatte het oorspronkelijke, verloren vrijheidsprivilegie niet meer dan een verklaring van de heer van Breda, dat de inwoners ontslagen waren van bepaalde verplichtingen die op de bewoners van het platteland bleven drukken. Van een dergelijk in 1252 aan Breda verleend charter is de tekst wel bewaard gebleven, van Bergen op Zoom echter niet.⁴

1. J.Ph. Monté ver Loren en J.E. Spruit, *Hoofdpijnen uit de ontwikkeling der rechterlijke organisatie in de Noordelijke Nederlanden tot de Bataafse onwenteling* (Deventer, 1975) 144; J.P.A. Coopmans, 'Over heerlijkheden en heerlijke steden. Een voorbeschouwing op het colloquiumthema', in: Th.E.A. Bosman e.a., ed., *De heerlijke stad* (Assen/Maastricht, 1988) 1-16.
2. F.F.X. Cerutti, 'De vorming der stad', in: *Geschiedenis van Breda, I, De Middeleeuwen* (Tilburg, 1952) 26-55; P. Boeren, *De heren van Breda en Schoten* (Leiden, 1965) 229-230; K.A.H.W. Leenders, *Van Turnhoutervoorde tot Strienemonde. Ontginnings- en nederzettingsgeschiedenis van het noordwesten van het Maas-Schelde-Demergebied (400-1350)* (Zutphen, 1996) 342-360.
3. R. Van Uytven, 'Aspecten van de middeleeuwse stadsgeschiedenis in het noorden van het hertogdom Brabant; het recht van Leuven en 's - Hertogenbosch' in: I.J. Brugmans e.a., *Plaatsbepaling van het historisch onderzoek betreffende Noord-Brabant binnen de geschiedenis der Nederlanden* (Tilburg, 1982) 16-17; W.A. van Ham, 'Een gewest in opkomst. Bergen op Zoom en omgeving tot 1250', *Noordbrabants Historisch Jaarboek*, II (1985) 129-179; idem, 'Bergen op Zoom in opkomst en eerste bloei, ca. 1200-1350', in: *Studies uit Bergen op Zoom*, VI (1988) 25-80.
4. F.F.X. Cerutti, 'De vorming der stad', 42-55; J. Van Rompaey, 'Rechtsbronnen van de stad Bergen op Zoom', *Verslagen en mededelingen van de Vereniging Uitgaaf der Bronnen van het Oud-Vaderlandsche Recht*, XIII (1968), nr. 2, 199-200.

Er bestaat nog een aanwijzing voor de herkomst van het Bergse stadsrecht. Het middeleeuwse Bergen op Zoom presenteerde zich op het oudst bekende stadszegel duidelijk als een onderhorigheid van de heer van Breda. Op de voorkant prijkte diens wapenschild (de historische basis van het stadswapen) en op de achterzijde (het zogenaamde tegenzegel) een burcht, met het Latijnse rand-schrift: *de terra Domini de Breda* (van het Land van de heer van Breda). Het stedelijk bestuur nam op later vervaardigde versies van het grootzegel dit tegenzegel ongewijzigd over, ondanks de opvolging van de eigen heren van Bergen op Zoom.⁵

Het geslacht Glymes

De heren uit het geslacht Glymes⁶, die in deze bijdrage nader ter sprake komen, verschenen hier pas in 1419, dus meer dan 200 jaar nadat Bergen op Zoom een stad was geworden en ruim 130 jaar na de vorming van de afzonderlijke heerlijkheid. Het was een jong geslacht, dat uit een onwettige geboorte in het hertogelijke huis voortkwam. Naar algemeen wordt aangenomen, was de stamvader van de eerste Brabantse Glymes een bastaard van de in 1312 overleden hertog Jan II bij een zekere Isabeau de Gortygin. Deze bastaard werd door keizer Lodewijk van Beieren gewettigd en door zijn vader, de hertog, met de heerlijkheid Glimes in Waals-Brabant beleend.⁷ Zijn afstammelingen konden, voornamelijk door huwelijk, hun bezittingen rondom die plaats uitbouwen. Omstreeks 1400 werd Glimes, toen in handen van de vader van de toekomstige heer van Bergen op Zoom, een hoge heerlijkheid.⁸ Hiermee was de acceptatie van de familie als lid van de Brabantse adel formeel reeds voltooid.

De stamvader van het geslacht Glymes droeg als bastaard eerst de familienaam van zijn moeder Gortygin, maar werd na zijn belening naar het dorp Glimes genoemd. Voortaan bleef de stamhouder in formele oorkonden die naam als eerste gebruiken, vóór de titel heer van Bergen op Zoom. De jongere leden van het geslacht voerden *Van Bergen* als achternaam. Ook voor de heren zelf waren Stad en Land van Bergen op Zoom van zo'n belang, dat zij hun brieven en akten ondertekenden met het Franse equivalent *De Berghes*.

De eerste leden van het geslacht Glymes van Bergen op Zoom voerden het hertogelijke wapenschild met de Brabantse leeuw, waar overheen een schuinstreep als teken van bastaard-

Jan II van Glymes, heer van Bergen op Zoom (1417-1494). Paneel, zeventiende-eeuwse kopie uit het stadhuis van Bergen op Zoom naar een verloren gegaan origineel. (Gemeentemuseum Het Markiezenhof, Bergen op Zoom; foto Gemeentelijke Archiefdienst Bergen op Zoom)

5. W.A. van Ham, 'De symbolen van Bergen op Zoom', *De Brabantse Leeuw*, XXXVI (1987) 223-260.

6. Voor wat de historische familienaam *Glymes* betreft houd ik hier de schrijfwijze met een *y* aan, terwijl de thans officieel geldende spelling van de Belgische plaatsnaam *Glimes* luidt.

7. C.J.F. Sloomans, *Jan Metten Lippen, zijn familie en zijn Stad* (Rotterdam, 1945) 2-3.

8. E. van Ermen, *Feodaal-heerlijke verhoudingen en territoriale patronen in het Middeleeuwse hertogdom Brabant (12de-14de eeuw) met bijzondere aandacht voor de regio Leuven*, I (Niet uitgegeven dissertatie Leuven, 1989) 614.

Wapen van Jan III, heer van Bergen op Zoom. Het schild is het wapen van Glymes 'oude stijl': het eerste kwartier is een vrijkwartier. Miniatuur in een wapenboek van de ridders van de Orde van Het Gulden Vlies, midden zestiende eeuw. (Koninklijke Bibliotheek Albert I, Brussel; foto Gemeentelijke Archiefdienst Bergen op Zoom)

dij; hierop plaatsten zij als hartschild het wapen van het geslacht Glymes-Geldenaeken.⁹ De zonen van Jan I van Glymes hechtten een zodanige betekenis aan hun afstamming van Johanna van Boutersem, dat zij dit stamwapen verlieten en de wapentekens van Boutersem aannamen, waarbij zij als teken voor hun afstamming van de hertog een vrijkwartier Brabant plaatsten (zonder bastaards-treep). In de eerste helft van de zestiende eeuw is het vrij-

kwartier geleidelijk aan vervangen door een kwartier van de gebruikelijke omvang (een vierde deel van het wapenschild). Daarmee was ieder spoor van bastaardij uit het wapen verdwenen.¹⁰

Jan I van Glymes kwam in 1416 voor het eerst in relatie met Bergen op Zoom door zijn huwelijk met Johanna, de erfdochter van het toenmaals hier regerende huis Boutersem. Haar overgrootvader Hendrik I was ruim 60 jaar tevoren op dezelfde wijze aan de heerlijkheid Bergen op Zoom gekomen door zijn echtverbintenis met een afstammeling uit het oudste heerlijke huis ter plaatse, dat van Wezemaal. De erfenis van de Bergse Boutersems viel in 1419 aan Johanna toe door het kort na elkaar overlijden van haar vader Hendrik van Bergen, heer van Grimbergen, en van haar grootvader Hendrik II van Boutersem.¹¹ De stadsbewoners, bezorgd om hun lokale autonomie te handhaven, verlangden van hun nieuwe heer strikte garanties en eisten zelfs een aantal nieuwe voorrechten. De komst van Jan I vond kennelijk niet zonder problemen plaats.¹²

De Glymes handhaafden Bergen op Zoom als hun residentie, ondanks het bezit aan huizen en kastelen elders.¹³ Naast het Markiezenhof als woonpaleis en het zogenaamde Kleine Hof aldaar, bezaten de heren in hun stad nog andere onroerende bezittingen en heerlijke rechten, waaronder de eigendom en exploitatie van de waag, het vleeshuis en de visbanken. Aan het gebruik van deze instellingen waren heffingen verbonden op aldaar gewogen of verwerkte pro-

9. P. Adam en F. Collon, 'Armoiries brabançonnnes médiévales d'après des sources inédites', *Brabantica*, IV (1959) 113-192, 158-159 nrs. 43-45, 175-176, nrs. 242-244 en 177, nr. 259.

10. W.A. van Ham, 'Het wapen van Glymes uit Bergen op Zoom', *Gens Nostra*, XXXIX (1984) 141-150.

11. W.A. van Ham, *Het Doorluchtig Huis van Bergen op Zoom. Een overzicht van de geschiedenis van de heren en markiezen van Bergen op Zoom, hun verwanten en bezittingen (1287-1795)* (Zaltbommel, 1979) 16-22.

12. Sloomans, *Jan Metten Lippen*, 1-3; Van Ham, *Doorluchtig Huis*, 3-6.

13. W.A. van Ham, 'Een driehoeksverhouding in westelijk Noord-Brabant: de relatie tussen hertog, heer en stad te Bergen op Zoom' in: Bosman e.a., ed., *De heerlijke stad*, 93-108.

ducten of handelswaren. Daarnaast konden door de heer belangrijke inkomsten worden opgestreken uit tolgelden en visserijrechten.

De heer van Bergen op Zoom had steeds rekening te houden met de plaatselijke autonomie die vooral bij de besturen van de ambachtsgilden hoog in het vaandel stond geschreven. Indien de stedelijke bestuurders, waaronder de heer door zijn benoemingsrecht grote invloed had, impopulaire maatregelen moesten nemen, waren zij echter wel genoodzaakt een beroep op zijn sterke arm te doen. Onderling bestaande wrijvingen tussen de elite en de rest van de bevolking vonden in 1454 hun hoogtepunt in een oproer. Dit was een rechtstreeks gevolg van een verhoging van de accijnzen, waarbij nagelaten was de gildebesturen te consulteren. Met behulp van door de hertog beschikbaar gestelde troepen sloeg Jan II van Glymes de oproerkraaiers, die het stadhuis bezet hadden, uiteen. Aan de aanvoerders werd zonder genade justitie gedaan. Als blijvend gevolg kwam er een bestuursreglement, dat aan de politieke invloed van de ambachtsgilden formeel een einde moest maken.¹⁴ Veel van het doorstane leed geraakte in vergetelheid tijdens de omstreeks 1480 ingezette periode van relatieve welvaart, die tot rond 1530 duurde. Bergen op Zoom was in die tijd een commercieel centrum, vooral door de bloei van de vrije jaarmarkten. Deze sterke onderlinge verwevenheid van belangen had ook zijn nadelen. De heren zagen hun inkomsten verminderen door de economische terugslag die in de stad vanaf 1530 inzette. Een en ander was het gevolg van het achteruitgaan van de betekenis van jaarmarkten voor de distributie van koopwaren. Daarbij kwam nog het verval van de haven als gevolg van de vele overstromingen in het Deltagebied. Ook was Bergen op Zoom niet opgewassen tegen de concurrentie van opkomende centra als Antwerpen en Middelburg. De markiezen moesten de noodlijdende stad enige malen bijspringen; Jan IV speelde zelfs een doorslaggevende rol bij de sanering van de stedelijke financiën, die door de recessie in het ongereede dreigden te geraken. De achteruitgang van hun eigen inkomsten konden zij succesvol compenseren door een verdere ontwikkeling van het platteland, onder meer door indijkingen. Voor de inwoners van Bergen op Zoom betekenden de voortdurende bemoeienissen van de markies met de financiële middelen en het economische beleid van de stad een permanente aanslag op hun in vroegere eeuwen verworven autonomie.

Wapen van Glymes. Het schild is het wapen van Glymes 'nieuwe stijl': het eerste kwartier is van gelijke grootte als het tweede. Pentekening door Br. Paulus van Mansfeld, 1977. (Foto Gemeentelijke Archiefdienst Bergen op Zoom)

Bezittingen

Het land van Bergen op Zoom omvatte oorspronkelijk, naast de stad, acht kerkdorpen, alsmede een aantal gehuchten. De heren van Glymes slaagden erin de samenhang van het in de vorige eeuwen onder meer door leenuitgiften versplinterde territorium te herstellen; met name verwierven zij een aantal dorpsheerlijkheden, die tevoren afzonderlijke lenen waren geweest.

Door ontginning van de zand- en veengronden kon het agrarisch productieve land worden uitgebreid, met name het oostelijk gedeelte dat aan de heerlijkheid Breda grensde. Een gemeenschappelijk met de heer van Breda bestuurd gebied werd in 1458 verdeeld, waarbij aan Jan II van Glymes een viertal dorpen nabij de Mark en Dintel toevielen. Het niet onbelangrijke, ten noorden van die rivier gelegen gedeelte van het nieuw verworven land was toen nog onbedijkt. Na jarenlange juridische strijd met de eigenaars van de aangrenzende heerlijkheden Niervaart en Zevenbergen (toen onder Holland) zag de heer van Bergen op Zoom zich in het bezit van

14. Sloomans, *Jan Metten Lippen*, 24-30.

Jan III van Glymes, heer van Bergen op Zoom (1452-1532), met de ordeketting van het Gulden Vlies. (Foto Gemeentelijke Archiefdienst Bergen op Zoom)

Zijn gezin verbleef er herhaaldelijk, hetgeen ook blijkt uit het feit dat de meeste kinderen daar werden geboren.¹⁷ Het vlak bij de stad gelegen Borgvliet, met zijn indrukwekkende burcht, werd in 1481 door de laatste dorpsheer Jan II van der Dilft aan Jan II van Glymes en zijn zoon en opvolger verkocht. Markies Antoon gebruikte dit kasteel meermalen als zijn tweede verblijfplaats.¹⁸ Een sterkte van minder betekenis was het zogenaamde slot van Halsteren, in feite niet meer dan een vestingtoren met aangebouwde kapel. Het bijbehorende domein

een flink deel daarvan bekrachtigd. Vervolgens konden er inpolderingen plaatsvinden en de stichting van vier nieuwe dorpen.¹⁵

Er was echter ook landverlies te betreuren: de polders langs de Schelde en de Eendracht, door de heren van Glymes nog door indijkingen uitgebreid en versterkt, werden in de zestiende eeuw herhaalde malen door stormvloed

getroffen. Vooral het gebied ten zuiden van Bergen op Zoom, gelegen tegenover Zuid-Beveland, moest het ontgelden. Na het verlies van dat eiland waren de polderdijken rechtstreeks aan de zee blootgesteld. In 1570 gingen zij voor lange tijd verloren.¹⁶ Kastelen en huizen op het platteland vormden binnen de heerlijkheid steunpunten voor het beheer van de domeinen. Bij het dorp Wouw werd door de oudste zoon van Jan II, de toekomstige Jan III, het kasteel in de jaren 1492-1504 naar de eisen van die tijd versterkt en uitgebreid onder leiding van de Mechelse bouwmeester Antonius I Keldermans.

15. In de administratie van die dagen noemde men het gebied het Noordoostkwartier; tegenwoordig heet dit echter wegens zijn ligging in de provincie Noord-Brabant de Noordwesthoek: W.A. van Ham, 'De Noordwesthoek tussen Nassau en Bergen', *De Oranjeboom*, XXIII (1980) 106-129.

16. W.A. van Ham, 'Langs Schelde en Eendracht. Het polderlandschap vóór 1584', *De Ghulden Roos*, XXXV (1975) 4-28.

17. W.A. van Ham, 'Wouw in de Middeleeuwen', in: A. Delahaye, ed., *Woide ... die Wouda. Opstellen over de geschiedenis van Wouw* (Wouw, 1980) 103-116.

18. W.A. van Ham, *Het bezit van de heren van Bergen op Zoom* ('s-Hertogenbosch, 1980) 86-88.

echter van groter importantie.¹⁹

Ook het bezit in Waals-Brabant werd onder de heren van Bergen op Zoom uitgebreid. Jan III van Glymes verkreeg reeds in 1472 de heerlijkheid Walhain; hij kocht in 1486 het dorp Opperbais en erfde in 1494 de rest van de oudere bezittingen van de familie in deze streek. Het Waals-Brabantse complex kon in 1501 nog vergroot worden door de verwerving van de heerlijkheid Wavre (Waver).²⁰ In 1532 kwamen Walhain cum annexis aan markies Antoon van Glymes, die voor dit bezit de titel graaf van Walhain verkreeg. Tot het nieuwe graafschap werden naast die plaats de heerlijkheden Glimes, Waver, Opperbais en Bierbais-Héவில்ers gerekend.²¹

De heer van Bergen op Zoom bezat binnen de belangrijkste steden in het hertogdom Brabant huizen, met name te Antwerpen, Brussel, Leuven en Mechelen. Het *Hof van Bergen* te Brussel lag nabij de hoofdkerk Sint-Gudula (thans Sint-Michielskathedraal). Het was evenals het Markiezenhof te Bergen op Zoom een complex gebouw dat tot stand kwam door de aankoop van afzonderlijke panden. Deze stadswoning, een oud bezit, werd steeds meer van belang toen de landsheren Brussel als de zetel van de centrale regering en de feitelijke hoofdstad van de Nederlanden kozen. Het huis was een vaste verblijfplaats vlak bij het centrum van de macht, en hierdoor van belang voor de politieke carrières van de afzonderlijke heren van Bergen op Zoom, die hierna in het kort geschetst zullen worden.²²

Politieke carrières

Nadat Jan I van Glymes in 1419 als heer van Bergen op Zoom aanvaard was, lag voor de nieuwkomer de weg naar de hoogste politieke rangen binnen het hertogdom open. Hij werd lid van de hofraad van hertog Jan IV van Bourgondië-Brabant (regerend 1417-1427) en bekleedde van 1422 tot 1427 de belangrijke functie van drossaard van het hertogdom. Onder diens opvolger Filips van St.Pol (regerend 1427-1430) kon Jan zijn succesvolle carrière voortzetten. Hij volgde de landsheer ook op het slagveld, onder andere bij de inval van de hertog van Gloucester in Henegouwen (1425).²³

Jan II van Glymes (1427-1494) werd in de oorkonden die van de landsheren uitgingen, 'raad en kamerling' genoemd. Uit de geschiedschrijving valt echter niet op te maken of hij politiek gezien een rol van grote betekenis heeft vervuld. Hij verkreeg noch een stadhouderschap, noch een lidmaatschap van de ridderorde van het Gulden Vlies en moest zich met wat lagere ereambten tevreden stellen. Dit alles ondanks het feit dat hij een van de spectaculaire hoogtepunten uit de regering van Filips de Goede (regerend 1430-1467) bijwoonde, het feest te Lille (Rijssel) in februari 1452. Jan legde de zogenaamde 'Eed op de Fazant' af, waarbij hij beloofde met twaalf edele ridders zijn leenheer te zullen vergezellen bij het realiseren van de kruistochtplannen van de Bourgondiër.²⁴ Al vond dit evenement geen doorgang, Jan II van Glymes en zijn zoons Cornelis, Filips en Jan konden zich ten tijde van deze grote hertog en diens opvolger Karel de Stoute op het slagveld verdienstelijk maken. De familiegeschiedenis vermeldt veldtochten in het Luikerland (1468) en Gelre (1473-1474) alsmede het beleg van Neuss (1475). Jans' zoons Cornelis en Jan geraakten tijdens de voor de onstuimige hertog fatale slag bij Nancy (1476) krijgsgevangen; hijzelf zag zich beloofd met een benoeming tot militair gouverneur van stad en kasteel Vilvoorde, een voor Brabant uit strategisch oogpunt belangrijk steunpunt.²⁵

19. T.J. Hoekstra, 'Verslag van het onderzoek naar het kasteel van Halsteren', *Fibula*, X (1969) 1-4, 21-28.

20. Van Ham, *Bezit*, 112.

21. Uittreksel in C. Butkens, *Supplément aux Tropheés de Brabant* (Den Haag, 1726) VII, 350.

22. S. Speth-Holterhoff, 'Jean de Berghes, parrain de Charles-Quint', *Le Patriote Illustré* (25 augustus 1957) 1339-1341; W.A. van Ham, 'Het Markiezenhof te Bergen op Zoom: een overzicht vanuit de bronnen van zijn geschiedenis tot 1795', in: *Studies uit Bergen op Zoom*, V (1986) 46.

23. A. Uyttebrouck, *Le gouvernement du duché de Brabant au bas moyen âge (1355-1430)* (Brussel, 1975) 691 nr. 106; A. Smolar-Meynart, *La justice ducal de plat pays, des forêts et des chasses en Brabant XII-XVe siècle. Sénéchal, maître des bois, gruyer, grand veneur* (Brussel, 1991) 528; Van Ham, *Het Doorluchtig Huis*, 41, 54-59.

24. Sloomans, *Jan metten Lippen*, 21.

25. *Ibidem*, 41-45, 48-49.

Een beslissende stap in de richting van werkelijke invloed op het vlak van de nationale politiek konden de heren van Glymes pas doen, nadat hertog Karel de Stoute in 1477 bij Nancy was gesneuveld; die gebeurtenis betekende het einde van de machtsontplooiing van het Bourgondische huis. Karels enige dochter Maria huwde met Maximiliaan van Oostenrijk. Zij kreeg het niet alleen te stellen met de koning van Frankrijk, die haar stamland Bourgondië bezette, maar ook met de ontevredenheid van de bewoners van haar Nederlandse gewesten, Vlaanderen en Brabant voorop. De geest van verzet richtte zich tegen de centralisering van de overheidsorganen die tijdens de overleden vorst had plaatsgevonden, en tegen de hoge belastingdruk die hij moest handhaven om zijn oorlogsinspanningen te financieren. Het streven van Maximiliaan om de na het overlijden van Karel de Stoute door zijn echtgenote toegestane concessies ongedaan te maken, maakten zijn regering weinig populair.

Antoon van Glymes, heer (sinds 1533 markies) van Bergen op Zoom (1500-1541), gekleed in het gewaad van het Gulden Vlies. Paneel, kopie door L. van Achter uit 1701 naar een verloren gegaan origineel. (Foto Gemeentelijke Archiefdienst Bergen op Zoom)

Die ontevredenheid werd manifest na Maria's overlijden in 1482, toen vrijwel hetzelfde gebied weer in opstand kwam. Het noordwesten van het hertogdom Brabant nam nu echter ten opzichte van de regent een meer positieve houding aan. De zeer belangrijke havenstad Antwerpen en een aantal kleinere steden die daarmee in economisch opzicht verbonden waren, steunden Maximiliaan vooral uit economische motieven. Zij prefereerden de staatkundige eenheid van het handelsgebied in de Schelde-delta en de politieke invloed van de Habsburgse dynastie boven de politieke verbroekeling uit het verleden.²⁶ De heren van Breda en Bergen op

26. R. van Uytven, 'Crisis als cesuur 1482-1494', in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, V (Bussum, 1980) 426-431; idem, '1477 in Brabant' in: W. Blockmans, ed., *Maria van Bourgondië. Het algemene en de gewestelijke privilegiën in de Nederlanden, *Standen en Landen*, LXXX (1985) 263-265.*

Zoom sloten zich aan bij dit stedelijke standpunt, waardoor zij zich voor lange tijd verzekerd wisten van de gunst van hun landsheren. Hun economische belangen, die sterk samenhangen met de bloei van hun steden, waren hiermee eveneens gediend.

Zo konden de heren van Bergen op Zoom tot de top van de regeringskringen doordringen en belangrijke voorrechten verkrijgen. Hun stad kreeg een 'beloning' in de vorm van nieuwe privileges. Maximiliaan van Oostenrijk bevestigde de jaarmarktvorrechten van Bergen op Zoom en ook zijn opvolgers bleven in dit opzicht niet achter. Voor die gunstbrieven moest echter wel betaald worden.²⁷

De loopbaan van Jan III van Glymes (1494-1532) mag als voorbeeldig gelden voor de carrière van een edelman in dienst van de Habsburgse landsheren. Reeds als heer van Walhain en toekomstig opvolger van de heer van Bergen op Zoom had hij zitting in belangrijke staatsorganen, waaronder de vorstelijke hofraad. Hierin bereikte hij de rang van Eerste Kamerheer. Jan maakte in 1487 deel uit van de raad van financiën van Maximiliaan. Tijdens de minderjarigheid van Filips de Schone en van diens zoon Karel V van Habsburg had hij zitting in de regentschapsraden, die tijdelijk het vorstelijk gezag moesten waarnemen. In 1507 wees Maximiliaan, opnieuw regent geworden, hem aan als lid van de raad naast de landvoogdes Margaretha van Savoye; als zodanig kon hij als een van de eerste adellijken van de Nederlanden gelden. In 1511 maakte de heer van Bergen op Zoom deel uit van de raad van financiën van de jonge Karel V. In zijn nadagen was Jan III van Glymes bovendien nog lid van de Raad van State (1531).²⁸

Jan III was de eerste van zijn geslacht die werd opgenomen in de orde van het Gulden Vlies.²⁹ De heren en markiezen uit het geslacht van de Berge Glymes behoorden sinds die tijd tot de zeven hoogadellijke families waaruit de Habsburgse vorsten bij benoemingen van stadhouders hun keuze deden.³⁰ De landsheer benoemde Jan III tot stadhouder van Namen en (militair) gouverneur van Brielle en van het Land van Voorne.³¹ Lucratief was de functie van opperjachtmeester in Brabant, die hij namens de landsheer vervulde.³²

Jan's zoon Antoon van Glymes werd nog tijdens het leven van zijn vader als lid van de Raad van State benoemd.³³ De invloed van de nieuwe landvoogdes Maria van Hongarije gaf de doorslag bij zijn benoeming tot stadhouder van Namen en commandant van de burcht te Vilvoorde (1532). Een jaar later viel hem bovendien het stadhouderschap van Luxemburg toe.³⁴ Deze Glymes zou vooral van het politieke prestige van zijn vader hebben geprofiteerd, want zijn eigen inbreng in politiek opzicht moet slechts van matige betekenis zijn geweest. Antoon maakte zich echter, evenals zijn voorouders, op militair gebied verdienstelijk.

Zijn huwelijk met Jacoba van Croij, dochter van Hendrik, graaf van Porcien, had een politieke achtergrond. Zij was een nicht van de Fransgezinde Willem van Croij-Chièvres, politiek tegenstander van Jan III van Glymes. De tegenstelling tussen beide heren vloeide voornamelijk voort uit een verschil in politieke voorkeur. De heren van Bergen op Zoom bevorderden

27. H. van der Wee, *The growth of the Antwerp market and the European economy* ('s-Gravenhage, 1963) 89-98; C.J.F. Sloomans, *Paas- en Koudemarkten te Bergen op Zoom*, I (Tilburg, 1985) 25-32.

28. M. Baelde, *De collaterale raden onder Karel V en Filips II, 1531-1579. Bijdrage tot de geschiedenis van de centrale instellingen in de zestiende eeuw* (Brussel, 1965) 230-231. Van Uytven, 'Crisis', 433-434.

29. Ook zijn opvolgers Antoon en Jan IV van Glymes en hun verwanten, de heren van Zevenbergen, maakten deel uit van de orde: Charles van Remynghe de Voxvrie, 'Naamlijst van de ridders van het Gulden Vlies', *Het Gulden Vlies. Vijf eeuwen kunst en geschiedenis* (tentoonstellingscatalogus Brugge, 1962) 35-84 nrs. 94 (Jan III), 181 (Antoon) en 225 (Jan IV). Deze schrijver noemde de heren van Bergen op Zoom, evenals de in de orde opgenomen heren van Zevenbergen (Cornelius nr. 114 en Maximiliaan nr. 181) heren 'van den Bergh', resp. 'markies van den Bergh'. Deze foutieve benamingen ook in het catalogusgedeelte, nrs. 59-61.

30. P. Rosenfeld, 'The provincial governors from the minority of Charles V to the revolt' in: *Standen en Landen*, XVII (1959) 17.

31. Sloomans, *Jan metten Lippen*, 109 en 111.

32. Smolar-Meynart, *Justice*, 66, 351, 355 en 533; L.V.G. Gorter-van Royen, *Maria van Hongarije, regentes der Nederlanden. Een politieke analyse op basis van haar regentschapsordonnanties en haar correspondentie met Karel V* (Hilversum, 1995) 164 en 182.

33. Baelde, *De collaterale raden*, 103 nr. 10.

34. *Ibidem*, 229-230 en Gorter-Van Royen, *Maria van Hongarije*, 163-164, 171 en 173.

Jan IV van Glymes, markies van Bergen op Zoom (1528-1567). Op zijn harnas draagt hij de ordeketting van het Gulden Vlies. Paneel, kopie uit 1650 door Adriaan van der Creke naar een verloren gegaan origineel. (Gemeentemuseum Het Markiezenhof, Bergen op Zoom)

wegens de voor hun stad uit economisch oogpunt gunstige handelsbetrekkingen de banden met Engeland, terwijl de Croijs overwegend Fransgezind waren. Het lag echter in de lijn van de Habsburgse politiek, de onderlinge naijver onder de Nederlandse adel zoveel mogelijk te verminderen door het aangaan van onderlinge huwelijksbanden te bevorderen. Een andere echtverbintenis van belang was door toedoen van zijn vader aangegaan met de familie van Bourgondië, heren van Beveren, Veere en Vlissingen. De dubbele

verbintenis bestond uit de huwelijk van zijn oudste zoon Jan van Bergen, heer van Walhain en beoogd opvolger, met Anna van Beveren (1504), en van Anna van Bergen, zijn oudste dochter, met haar zwager Adolf van Beveren (1509). Ook de politieke betekenis van deze huwelijken was tweevoudig. De heren van Bourgondië-Beveren, afstammelingen van een bastaard van hertog Filips de Goede, waren uiteraard een interessante partij als verwanten van de landsheerlijke dynastie en bezitters van genoemde belangrijke plaatsen op Walcheren. Dat waren ook concurrenten van Middelburg, een van de tegenstrevers bij de economische ontplooiing van Bergen op Zoom. De toenmalige heren van Beveren hadden eveneens hun carrière te danken aan hun dienstbaarheid aan de landsheerlijke politiek. Zij waren in de Orde van het Gulden Vlies opgenomen en bekleedden in dienst van de vorst soortgelijke hoge functies, zoals stadhouderschappen en het ambt van admiraal (bevelhebber) van de vloot.³⁵

In mei 1533 verhef de toenmalige landsheer, Karel V van Habsburg, de heerlijkheid Bergen op Zoom tot markgraafschap. De gevolgen van dit eerbewijs waren in feite beperkt. De restricties die eraan waren verbonden, konden niet worden misverstaan: de landsheer reserveerde, als hertog van Brabant, alle soevereine rechten die hij en zijn voorgangers hier hadden uitgeoefend. De nieuwe markies kreeg door de gunstbrief, behalve een hogere titel, dus geen vermeerdering van zijn bezittingen of rechten; hem werd zelfs ontzegd door nieuwe verwervingen te streven naar een verdere uitbreiding van zijn gebied.³⁶ Markies Antoon bracht de pas aangetreden landvoogdes Maria van Hongarije overigens in grote verlegenheid toen hij na zijn rangsverhoging onder de edelen de eerste plaats opeiste na de hertog van Aarschot, maar vóór alle andere.³⁷

35.L. Sicking, *Zeemacht en onmacht. Maritieme politiek in de Nederlanden 1488-1558* (Amsterdam, 1998) 33-41, 55-61.

36.Het origineel van de oorkonde is verloren gegaan. Voor de tekst zie: Th. de Rouck, *De Nederlandschen herault, ofte tractaet van wapenen en politycken adel* (Amsterdam, 1645) 106-110.

37.Baelde, *De collaterale raden*, 168-171; Gorter-Van Royen, *Maria van Hongarije*, 163-164, 171-174.

Jan IV van Glymes, zoon van de in 1541 overleden markies Antoon, vielen eveneens hoge ambten en functies toe. In 1555 werd hij staatsraad en in 1556 lid van de Orde van het Gulden Vlies. Door zijn benoeming tot stadhouder van Henegouwen en gouverneur van Valenciennes (Valencijn), Cambrai (Kamerijk) en Binche drukte hij de voetsporen van zijn voorgangers. Dat weerhield hem niet, zich intensief te bemoeien met het bestuur van het markiezaat van Bergen op Zoom en van het bisdom Luik, waar zijn ziekelijke broer Robert van Bergen als bisschop regeerde.

De markies verliet in juli 1566 Bergen op Zoom om met de heer van Montigny namens de ontevreden adel in Spanje de politieke problemen van de Nederlanden aan de koning uiteen te zetten.³⁸ Een succes van het gezantschap werd al snel onmogelijk door de Beeldenstorm, die de koning voor de motieven van die oppositie ontoegankelijk maakte. Onderweg tijdens een balspel gewond geraakt, heeft hij overigens door ziekte aan het hof weinig kunnen uitrichten. Jan IV stierf op 1 mei 1567 in Spanje, ver van zijn markiezaat. Door de tragische afloop van de reis kreeg zijn lot een opvallende plaats in de nationale geschiedschrijving. De bewering dat hij op bevel van Filips II zou zijn vergiftigd, maakt deel uit van de 'zwarte legenden' rond het bewind van deze vorst.³⁹

Door het kinderloos overlijden van Jan IV is de Bergse tak van het huis Glymes uitgestorven. Van Filips van Bergen, een broer van Jan II van Glymes, stamde een zijtak van het geslacht af, waarvan afstammelingen tot in de achttiende eeuw de helft van de heerlijkheid Grimbergen (thans provincie Vlaams-Brabant) bezaten. Door beschikkingen van de landsheer mochten zij in de zeventiende eeuw de titel van *graaf* van Grimbergen gaan voeren, later zelfs die van *prins*. Toch bleven zij de naam *De Berghes* in ere houden.⁴⁰

Een andere tak, gevormd door het nageslacht van Cornelis, een van de jongere zonen van Jan II, was al eerder uitgestorven, in 1560.⁴¹ Zeven jaar later werd Maria Margaretha van Merode, dochter van Jan, vrijheer van Merode en Petershem en van Mencia van Bergen, zuster van de overleden markies, als de wettige erfgename van Jan IV beschouwd.⁴² Haar rechten op het markiezaat kon zij pas tien jaar later effectueren, nadat door de Pacificatie van Gent een einde was gekomen aan de inbeslagname van het markiezaat namens de koning van Spanje. Deze vorst had de overleden markies wegens zijn aandeel aan het verzet tegen het koninklijk bewind postuum ter dood laten veroordelen en zijn nabestaanden het gebruik van hun erfdeel ontzegd. De jonge markiezijn huwde vervolgens met Jan van Wittem, heer van Beersel, wiens bewind te Bergen op Zoom naast en namens zijn vrouw tamelijk kort was (1577-1581). Oorspronkelijk steunde hij de Opstand, maar hij verloor het vertrouwen door in samenwerking met de Spaanse landvoogd Parma een nachtelijke aanval te organiseren op zijn eigen stad. De verrassing werd echter door het hier gelegerde Franse garnizoen verijdeld, waarop de Staten van Brabant Wittem tot vijand verklaarden en voor de tijd van de oorlog Willem van Oranje met het markiezaat beleenden.⁴³

Sindsdien vervaagde de roem van het Bergse huis, al voerde Margaretha van Merode haar familiewapen nog gevierendeeld met dat van Glymes, hetgeen ook haar dochter en opvolgster, Maria Mencia van Wittem deed. Het gezag van deze katholiek gebleven markiezijn en haar doorgaans Spaansgezinde afstammelingen bleef zeer beperkt, omdat de opstandige Staten-Generaal de opeenvolgende prins van Oranje in het bezit van het markiezaat handhaafden. Pas na de Vrede van Munster (1648) kon de wettige erfgename van Maria Mencia, Maria Elisabeth II van den Bergh, hier haar intrede doen. De te Bergen op Zoom woonachtige adelsdeskundige en heraldicus Thomas de Rouck vervaardigde bij het onthaal van de nieuwe mar-

38. Sloomans, *Jan Metten Lippen*, 377-381.

39. *Ibidem*, 461.

40. D.J. Delestré, *Uit het Verleden van Grimbergen*, I (Grimbergen, 1978) 50-55, 190-191.

41. A. Delahaye, *Heerlijkheid en heren van Zevenbergen* (z.p., 1969) 20-36.

42. Sloomans, *Jan metten Lippen*, 343-344; Van Ham, *Het Doorluchtig Huis*, 78-85.

43. *Ibidem*, 31.

kiezin haar complete genealogie, waarvan thans nog een kopie bestaat, die één eeuw jonger is.⁴⁴

Hof en stad als residentie

Niet iedere heerlijke stad is een residentie, dat wil zeggen de plaats waar de vorst of lokale heer doorgaans woont. Men denke bijvoorbeeld aan de vele heerlijkheden die de Nassaus en later de Oranjes bezaten: daaronder was een relatief groot aantal steden en stadjes. Als residentie kwam voor deze categorie heren als vanzelfsprekend de grootste en belangrijkste stad in aanmerking: dat was meestal ook de plaats van waaruit hun voorouders of voorgangers hun domeinen hadden bestuurd. Bij de Nassaus en Oranjes was dat oorspronkelijk Breda, waar hun kasteel stond dat tevens als het centrum van een uitgebreid goederenbezit fungeerde.

Hetzelfde gold voor Bergen op Zoom. Bij het woord residentie denkt men hier in de eerste plaats aan het Markiezenhof, maar dat gold onder de voorgangers van de Glymes niet steeds als een permanente woonplaats voor de heren. Pas onder hun bewind kreeg Bergen op Zoom alle kenmerken van een residentiestad.

De eerste heren uit deze familie hadden in de eerste helft van de vijftiende eeuw hun grondbezit rond het reeds bestaande *Oude Hof* uitgebreid door aankoop van belendende huizen met terreinen. Onder de regering van Jan II van Glymes (Jan metten Lippen) werden aan het complex enige belangrijke wijzigingen aangebracht. Zo liet hij in 1443 een nieuw poortgebouw realiseren. In 1481 vond de afwerking en inrichting van een nieuw kantoor plaats, waaruit kan worden opgemaakt dat de woonvleugel zojuist was vernieuwd.

De bouwwerkzaamheden aan het Hof, uitgevoerd in de jaren 1485-1504, kan men wellicht nog beschouwen als een verbouwing van het bestaande, Oude Hof. Zij omvatten als voornaamste onderdeel de bouw van een nieuwe grote zaal. De ruime subsidie die de stadsbestuurders in 1485 aan de heer toekenden ten behoeve van de nieuwbouw van de grote zaal als voornaamste onderdeel van zijn stadsresidentie wijst erop, hoezeer zij er prijs op stelden om het heerlijke Hof binnen de stad te houden.⁴⁵ Van een plan uit één stuk voor het Markiezenhof was overigens geen sprake: met een realisering in fasen, zoals die hier plaatsvond, volgde de heer van Bergen op Zoom een in die tijd veelal gebruikelijke praktijk van de adel. Zonder een alles omvattend plan te volgen, liet die zijn verblijfplaatsen naar eigen smaak en behoeften verbouwen: meestal echter niet in aaneensluitende etappes.

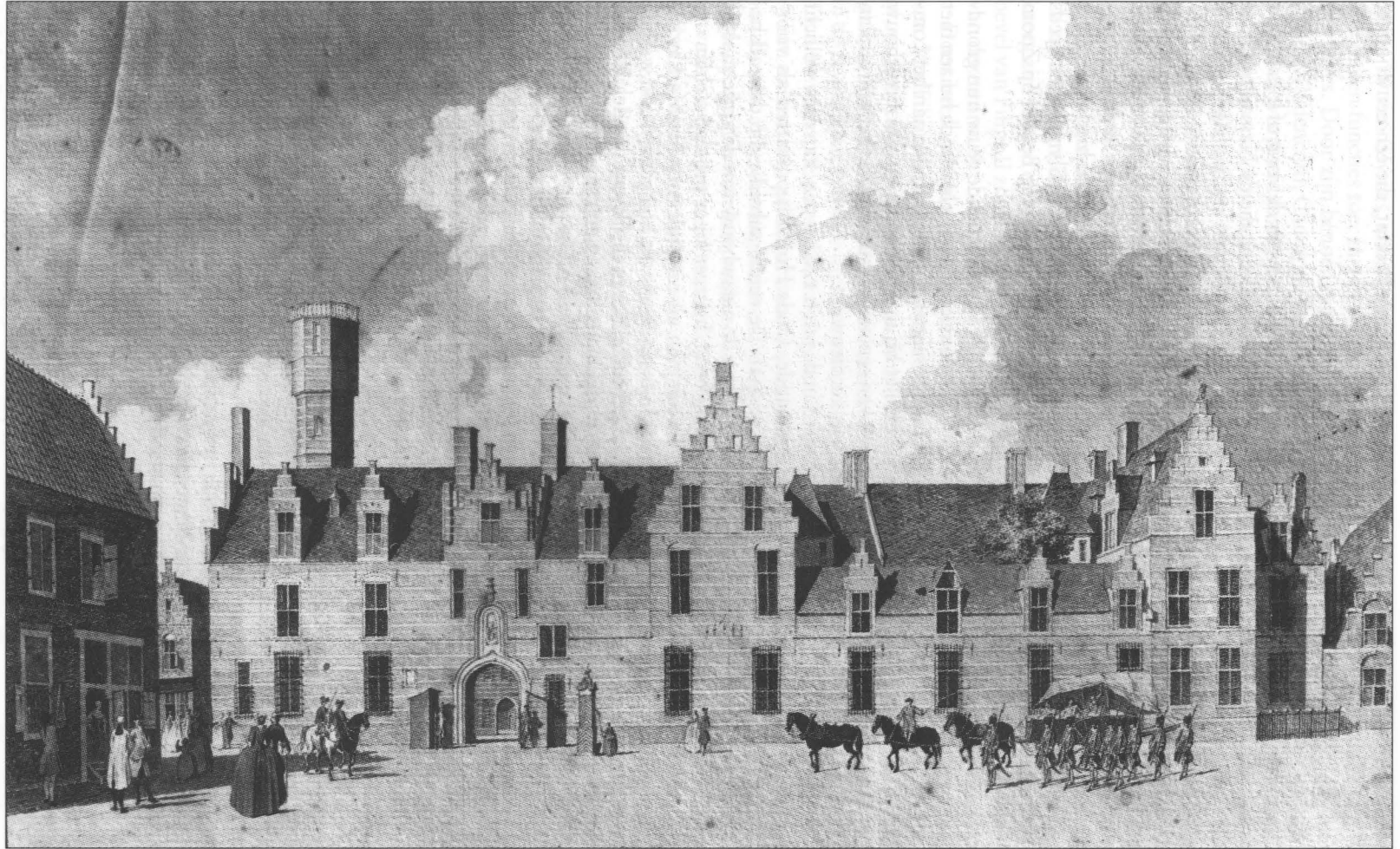
Heer Jan III van Glymes mag als de eigenlijke bouwheer van het huidige Hof beschouwd worden. De werkzaamheden aan het Hof na 1504 werden vermoedelijk uitgevoerd naar een ontwerp van Antoon I Keldermans. Tijdens de laatste bouwfase overleed deze Mechelse architect (1512); zijn zoon Rombout II nam de leiding van de werkzaamheden over. De bouwfase aan het complex waaraan van 1504 tot 1507 werd gewerkt, diende voornamelijk om de woon- en huishoudelijke faciliteiten te verbeteren. Deze fase omvatte tevens een huiskapel, die aan de zijde van de tegenwoordige binnentuin was gelegen, en een gastenkwartier, dat in een nieuwe vleugel ten zuiden van het bestaande Hof werd ondergebracht. De fase die werd uitgevoerd van 1508 tot 1514, vormde de grootste uitbreiding van het complex. Rondom een toen aangelegde, grote binnenplaats verrezen een nieuw poortgebouw, een hofmeesterswoning, een zuilengalerij en een kantoorvleugel. Een hoge, monumentale traptoren verheft zich naast die galerij op de noordwesthoek van het complex.⁴⁶

Het Hof was, naast heerlijke woning, ook een administratief centrum voor Stad en Land van Bergen op Zoom. De aan de grote binnenplaats gelegen kantoorvleugel herbergde de raad-, leen- en rekenkamers: zij vormden het administratieve centrum van het markiezaat. De gecom-

44. W.A. van Ham, 'Een "genealogie" van de heren en markiezen van Bergen op Zoom hersteld', *De Nederlandsche Leeuw*, XCIV (1977) 164-169. De kopie, afkomstig uit het stadhuis, thans in museum Het Markiezenhof te Bergen op Zoom.

45. Van Ham, *Het Markiezenhof*, 53-56, 58-60; R. Meischke, 'Het Markiezenhof te Bergen op Zoom', in: *Bergen op Zoom gebouwd en beschouwd. Studies over stad en stadsbeeld uitgegeven ter gelegenheid van het zevenhonderdjarig bestaan van de heerlijkheid van Stad en Land van Bergen op Zoom* (Alphen aan den Rijn, 1987) 30.

46. *Ibidem*, 1-71.

Gezicht op de westgevel van het Markiezenhof te Bergen op Zoom. Pentekening in grijs en zwart, penseel in grijs. Tekening door Cornelis Pronk, 1748. (Noordbrabants Museum, 's-Hertogenbosch, foto Gemeentelijke Archiefdienst Bergen op Zoom)

mitteerden in de raad en rekenkamer hadden het beheer over de bezittingen van de markies in Stad en Land van Bergen op Zoom en hielden toezicht op de bestuurders, rechters en rentmeesters in dat gebied. In het Grote Hof vonden overigens ten tijde van de Glymes bijeenkomsten en feesten plaats, waaraan hooggeplaatsten uit de Nederlanden en van daarbuiten konden deelnemen. Vorsten als keizer Maximiliaan I van Oostenrijk, aartshertog Filips de Schone en keizer Karel V verbleven er korte of langere tijd.

De uitbreidingen van het Hof te Bergen op Zoom hadden belangrijke gevolgen voor de omgeving van het gebouw. Enige straatjes die het westelijke stadsgedeelte met het oostelijke hadden verbonden, moesten verdwijnen en werden vervangen door kaarsrechte, bredere verbindingen die een goed uitzicht op het nieuwe Hof verschafte.⁴⁷ Markies Antoon van Glymes liet tussen 1534 en 1541 uit een aantal reeds eerder aangekochte woningen in het noordoostelijke stadsgedeelte een samenhangend gebouwencomplex realiseren (Goudenbloemstraat 21-25) dat 'Klein Hof' heette in tegenstelling tot het Markiezenhof, toentertijd het 'Grote Hof' genoemd. Het kleine complex was bestemd als logiesgelegenheid voor gasten van de markies en ook diende het enige jaren als residentie van weduwen uit diens familie.⁴⁸

Andere uitingen waardoor de heren uit Glymes meer reliëf gaven aan hun verblijfplaats bestonden uit de oprichting van een kapittel in de Sint-Gertrudiskerk (1428) en het stimuleren van de vergrotingen en verfraaiingen van dit stedelijk kerkgebouw. Het diende tevens als begraafplaats van de heren en markiezen en hun verwanten. In 1489 gaf het stedelijk bestuur, gestimuleerd door de toenmalige heer, opdracht aan de reeds genoemde Antoon Keldermans om een nieuw kerkgebouw te ontwerpen, een besluit dat een bewijs vormde voor de economische welvaart en het optimisme van die tijd. Kennelijk begon men pas in 1504 met de bouwwerkzaamheden. Dit uitstel was een vroeg teken aan de wand: men schrok toen reeds voor de op te brengen kosten; vanaf 1539 moest men al wegens de sobere economische situatie afzien van de oorspronkelijke opzet en volgens een versoberd nieuw plan verder bouwen. Het nieuwe dwarsschip met koor is toch nog omstreeks 1545 onder de kap gekomen, maar kort nadien stokten de bouwwerkzaamheden. Dit 'Nieuwe Werck' is in 1699-1700 voor het grootste deel gesloopt, na jarenlang als een ruïne in de stad te hebben gestaan.⁴⁹

Hof en kerk bleven achter als relict van de vroegere residentiefunctie: de opvolgers van de Glymes woonden wegens politieke omstandigheden en oorlogsgebeurtenissen slechts met langdurige onderbrekingen te Bergen op Zoom, om tenslotte in 1726/1729 voorgoed elders hun verblijf te gaan kiezen. Delen van het gebouw bleven echter tot 1795 in gebruik voor de administratie en dienden tevens als woonplaats van de voornaamste ambtenaren van het markiezaat.⁵⁰

Naschrift

De vroegmoderne geschiedenis van de Nederlanden kende, naast en achter hoofdrolspelers als Maximiliaan, Karel V en Filips II van Habsburg en hun ambtelijke dienaren, de toenmalige adel als traditionele vertegenwoordiger van het landsheerlijke gezag. Doordat de laatstgenoemde groep reeds sinds de Middeleeuwen met deze landen vergroeid was, vertegenwoordigde zij echter in meerdere opzichten het verleden. Een botsing met de nieuwe dynastie kon niet uitblijven zodra deze in zijn machtuitoefening te doortastend te werk ging.

Leden van de hoge adel droegen in de Habsburgse periode doorgaans namen die op concrete plaatsen en streken in de Lage Landen wezen: Aarschot, Bergen, Egmond, Hoogstraten en Horne. Willen we de rol van de lokale adel in de geschiedenis van hun periode goed begrijpen, dan dienen aard en omvang van wat in een modewoord uit vroeger tijden 'Hausmacht' heette, mede onderzocht te worden.

47. W. A. van Ham, 'Vorming en voortbestaan van het middeleeuwse stadsbeeld', in: *Bergen op Zoom gebouwd en beschouwd*, 88-90.

48. W. A. van Ham en J. L. C. Weijs, 'Het Kleine Hof aan de Goudenbloemstraat te Bergen op Zoom', *Studies uit Bergen op Zoom*, I (Bergen op Zoom, 1978).

49. C. J. A. C. Peeters, 'Het Nieuwe Werk als het bijna mogelijke', in: *Bergen op Zoom gebouwd en beschouwd*, 157-169.

50. Van Ham, *Het Markiezenhof*, 18-97.

Omvang en ligging van de bezittingen van de Glymes geven in dit verband goede indicaties voor hun betekenis in de politiek van hun tijd. Hun voornaamste eigendommen lagen geconcentreerd in Brabant, rond Bergen op Zoom; het nabij Brussel gelegen Waals-Brabantse erfgoed was kleiner van omvang. De Bergse heren hadden geen belangrijke domeinen in andere gewesten, waardoor zij minder gunstig afstaken tegen de Nassaus en, in mindere mate, de Croijs. De opbouw van een goederencomplex in het nabije Zeeland (onder andere werd de stad Tholen enige tijd als pandheerlijkheid bezeten) moesten zij onder meer om financiële redenen opgeven. De Glymes waren aangewezen op hun diplomatieke vaardigheden, waarin zij wegens de bestaande handelsbelangen getraind waren, onder meer door hun vele contacten met Engeland. Zij trokken in de toenmalige politiek duidelijk partij, waardoor zij in botsing konden komen met meer op Frankrijk gerichte machthebbers, soms zelfs met de landsheer zelf.

Het geslacht Glymes lijkt door de politieke carrières van zijn opeenvolgende leden zonder problemen in te passen binnen de categorie van adelsgeslachten die zich in de tijd van de dynastieën van Bourgondië en Habsburg ontwikkelden van 'lokale' heren tot leden van een groep die in een recente, belangwekkende bijdrage in dit tijdschrift werd getypeerd als een 'bovengewestelijke aristocratie'.⁵¹ De Glymes van Bergen op Zoom vertoonden echter, ondanks alle 'moderniteit' een gedragspatroon dat wij thans 'middeleeuws' zouden noemen. Hun politieke stellingname was een vanzelfsprekend gevolg van de dienstbaarheid, verschuldigd aan hun leenheren. Familietrots en eerezucht was hun daarbij niet vreemd. Opvallend, maar niet zonder eigenbelang, was hun loyaliteit aan hetgeen zij bij hun Blijde Incomste moesten garanderen, namelijk 'goede heren' te zijn voor stad en land, waaraan zij hun naam ontleenden. De zorg van de Glymes voor het stedelijke welzijn en hun activiteiten ten plattelande, vooral de inpolderingen, worden hun terecht als grote verdiensten aangerekend. Maar het mes sneed ook hier aan twee kanten: zij verbeterden hierdoor ook de inkomsten uit het eigen domein. Hun autoritaire houding moesten hun 'onderdanen', de bewoners van stad en land, daarbij wel voor lief nemen.

De vraag is, welke motieven bij deze in veel opzichten met een vroeger verleden verbonden, vroegmoderne adel prevaleerden en welke typering, historisch gezien, daarvoor de meest juiste is. Het vinden van het correcte antwoord zal nog veel onderzoek vergen.

51. H. Cools, 'Hoge adel en staatsvorming in de Nederlanden, ca. 1475-ca. 1630. Enkele historiografische beschouwingen', *Virtus*, IV (1997) 35-45.